

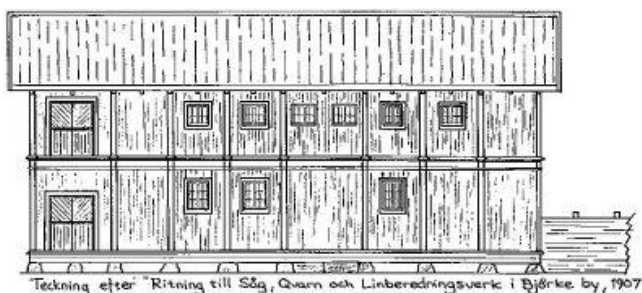
Något om Björkesågen

Det är mycket svårt att exakt fastställa när den första kvarnen eller sågen anlades i Björkeån. Vid en genomgång av det som finns nedtecknat finner man dock att en såg kan ha varit anlagd i Björkeån redan under sista halvan av 1600-talet. Platsen för densamma skulle vara ca 300-400 m nedströms platsen för den sista sågen, den plats som i dagligt tal i Björke kallas ”Sågen”, och som idag till stor del nyttjas som fritidshustomt. Som grund för detta antagande vill jag anföra följande:

1 På en skogsdelningskarta från åren 1755-56 anges att vid den ovan nämnda ”Sågen” fanns 3 st mjöl- och 1 st sågkvarn.

2 Å åker- och ängsdelningskarta från 1761 (storskifteskartan) står skrivet: ”ett nyligt uprögt stycke vid gamla sågen”. Detta ”stycke” är å kartan beläget 300-400 m nedströms ”Sågen”, ungefär där idag en skogsbilväg avslutas med en vändplats.

3 Den 14 mars 1681 slöts ett kontrakt mellan ”Albrecht Behms sterbhus intressenter och åboarne uti Biörke by och Hille socken”, genom vilket de sistnämnda tillerkändes en årlig ersättning om 130 Riksdaler Kopparmynt för den skada de åsamkats genom Hille Masugns dämning vid Hillevik.

Detta sammantaget skulle sålunda innebära att det vid ”gamla sågen” funnits en såg som på grund av den under senare delen av 1600-talet företagna dämningen, av sina ägare flyttats uppströms till den plats där den sedan funnits fram till mitten av 1940-talet.

Några uppgifter om storlek och sättet för drivning av sågen finns inte beträffande den såg som fanns fram till år 1909. De enda uppgifterna är att där fanns en såg (sannolikt en sågram) samt ett kantverk. Denna såg var år 1909 i ett så dåligt skick att man beslöt att bygga en ny. För att finansiera sågbygget så tecknade de blivande delägarna aktier i bolaget, som enligt protokoll kallade sig omväxlande Björke Sågbolag och Björke Sågegare.

Sågbyggnaden uppfördes i två våningar, enligt bevarade ritningar. Som drivkälla insattes en turbin vilken skulle göra ”85 varv i minuten och tog 54 kf vatten i sekunden”.

Ett begagnat sågverk med en ram på 24 tum inköptes från Stridsberg och Björk i Trollhättan. Priset var 1000 kronor. Byggnaden försågs sedermera med kvarn, linskäkt och spånhyvel.

Under tiden fram till 1913 omnämner protokollen en tvist med Mårdängsjöns sjösänkingsförening varvid sjösänkingsföreningen krävde att allt som för dämning vid sågen uppbyggs efter 1909 skulle nedrivas och vattnet lämnas fri genomfart. Trots hot om begäran till Kungliga Befallningshavande om handräckning för nedrivande av dammanläggningen kom dock ej detta tillstånd.

År 1919 beslöt sågstyrelsen att uppta ett lån å 3000 kronor för inköp av en ny linberedningsmaskin av fabrikat ”Hälsing”. Fem år senare såldes spånhyvel och linberedningsmaskin till Petrus Hedin för 1200 kronor. Vid ett sammanträde med sågägarna den 23 jan 1925 beslöts att Björke sågförening skulle upplösas och sågen med tillgångar och skulder överföras till Björke Byamän.

Därefter användes sågen till både husbehovs- och legosågning fram till början på 40-talet. På bystämman den 30 mars 1943 beslöts att utannonsera sågbyggnaden med inventarier till högstbjudande, och å styrelsesammanträde den 2 sept 1943 beslöts att anta ett anbud å 1075 kronor. Sågbyggnaden revs ned och en verksamhet som pågått i flera hundra år var för all framtid slut.

NAMN PÅ PLATSER I ANSLUTNING TILL SÅGPLATSEN

Den numera igenvuxna ägan nedströms
”Sågen” norr om ån heter STARÖ. Ägan
uppströms ”Sågen” norr om ån heter HERE.

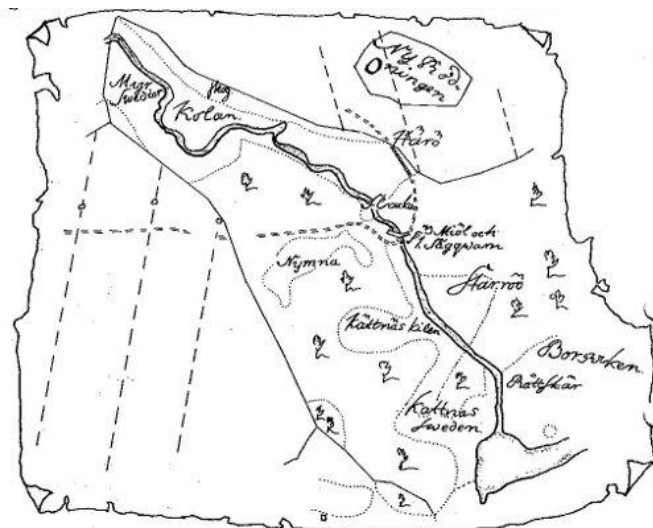
På 1761 års karta finns en rödning belägen
norr om ån vid ”Sågen”. Den benämns
QVARNHOLET. Två rödningar söder om ån
kallas QVARNSWIORNE.

Att man även i äldre tider hade vissa
miljöproblem, om än av lindrigare art än de
nutida visar följande:

Vid Höttinget med Hille och Vahlbo
Tingslags Häradsrätt 1861 blevo elva bönder i
Björke dömda att utge vardera 25 Riksdaler
Banco i böter, därför att de underlåtit att vid
Björkesågen ”hålla kista för sågspånens
tillvaratagande eller att på annat sätt
förekomma sågspånens nedfallande i vattnet”.
Denna dom överklagades vid Svea Hof Rätt,
men detta ändrade inget i domen. Huruvida
björkebönderna besvärade sig hos Kunglig
Majt. har ej kunnat utredas. Bönderna hade
förbrutit sig mot ”Kongliga Fiskeri Stadgan
av den 20 juni 1852”.

/ J Olof Wedin

[Hillebygden, Nr. 1, 1988]

Del av karta från skogsdelningen i Björke år 1756.